

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵԽԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍՀԱԹԱՅ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ *ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ԳՈՐԾԻՔ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՐՄԱՆ*

Առարկան՝ Դասվար

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Աննա Հայրապետյան

Ուսումնական հաստատություն՝ Դեղձուտի միջնակարգ դպրոց

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գիրքը մարդու համար անհատնում

գիտելիքների աղբյուր է: Միշտ էլ դպրոցի հիմնական խնդիրներից մեկը եղել և մնում է իր սաներին սովորեցնել սիրել գիրքը, օգտվել նրանից, անընդհատ նոր գիտելիքներ քաղել այնտեղից: Իսկ դրան կարելի է հասնել աշակերտների մեջ ընթերցանության կարողություն մշակելով, որովհետև ընթերցանության կարողությունը մարդու մտավոր զարգացման ու առաջընթացի հիմնական նախապայմանն է: Այս առումով ընթերցողական կորդուրյունների ձևավորումը տարրական դասարաններում ոչ միայն աշակերտների մտավոր ու բարոյական զարգացման հիմնական միջոցներից մեկն է, այլև մայրենին դասընթացի գլխավոր նպատակներից մեկը, որովհետև այստեղ է, որ այն հիմնադրվում ու մշակվում է, այստեղ է, որ այն երեխայի մեջ մտավոր զարգացման ուժ և կարողություն, բոլոր գիտելիքների դրույթը բացող կախարդական բանալին է դառնում: Որքան երեխաների մեջ ամուր ու հաստատուն դրվեն վարժ ընթերցանության կարողության մշակման հիմքերը, այնքան կարդալը երեխայի համար ավելի շուտ կդառնա գիտելիքների ձեռքբերման կարևոր ու անփոխարինելի միջոց:

Ընթերցանության դասը ոչ միայն պետք է գիտելիքներ տա, այլև խթանի նրանց ինքնուրույն մտավոր գործողությունը, ոչ միայն պետք է նոր գիտելիքներով ու տեղեկություններով հարստացնի նրանց մտավոր պաշարը, այլև զարգացնի նրանց տրամաբանական մնածողությունը և ինքնազործունեությունը:

Թեև առաջինից չորրորդ դասարաններում իրականացվող մայրենին դասի բաղադրիչներն առանձին-առանձին և բոլորը միասին վերցրած նպաստում են նշված հիմնախնդրի լուծմանը, սակայն անհրաժեշտ է մշակել և իրականացնել ընթերցողական ձիշտ գործունեություն ծավալելու ունակ աշակերտի ձևավորման հատուկ տեխնոլոգիաներ, որոնք կարելի է իրականացնել ինչպես դասագործընթացում, այնպես էլ դասապատրաստման ընթացքում: Հենց այս գործընթացներում էլ պիտի ձևավորվի ընթերցանության միջոցով հետաքրքիր տեղեկություն ձեռք բերելու ուղղությամբ աշակերտների տարվածությունը, որը կի ու կի կարդալու ձգտման ամենախնդնատիպ միջոցն է:

Որպեսզի երեխաները հաճույքով ընթերցեն, պետք է բավարարվեն ներքոհիշյալ երեք հիմնական պահանջները.

1. ընթերցվելիք ուսումնական բնագրին կից տրվեն դիտողական-զննական նյութեր (նկարներ, գծագրեր, քարտեզներ, լուսանկարներ և այլն),

2. ուսումնական բնագրին ունենա ձանաչողական արժեք. ընթերցելով նյութը՝ աշակերտն ձեռք բերի իր համար կարևոր, հետաքրքիր, անհրաժեշտ և մատչելի տեղեկություն,

3. ընթերցելու գործընթացին ուղեկցի կամ հաջորդի հետազոտական-որոնողական, մեկնողական աշխատանք. ընթերցել ոչ միայն վարժ, սահուն, արտահայտիչ կարդալ սովորելու, այլև որոշակի ուսումնագիտական նպատակներով:

Տարրական դպրոցում էականը կարդացածի իմաստի ըմբռնումն է, զիսավոր մտքի բացահայտումը, ենթատեքստի կռահումը, բառապաշարի հարստացումը և կարդալու բոլոր որակական հատկանիշների պահպանմամբ ընթերցանությունը:

Ասենախոսությունում արծածված խնդիրները համապատասխանում են նրան ներկայացվող ժամանակակից զիտամեթոդական պահանջներին՝ արդիականությանը, ուսումնասիրության առարկայի ընտրությանը, օբյեկտի բացահայտմանը, վարկածի հիմնավորմանը և նպատակի իրականացմանը:

Աշխատանքի նպատակն է բացահայտել երկրորդից չորրորդ դասարաններում սովորող երեխաների ինքնուրույն ընթերցանության միջոցով ընթերցելու հանդեպ հետաքրքրվածությունը և ձգտումը, քիչ ընթերցելու պատճառները, ինչպես նաև որոշել ընթերցանության հետ կապված առկա դժվարությունները և առաջարկել դրանք հաղթահարող մեթոդական պահանջ-կողմնորոշումներ:

Ուսումնասիրության օբյեկտ - **Աշխատանքի շարադրման** համար ուսումնասիրության օբյեկտ են ընտրվել տարրական դպրոցի մայրենիի գործընթացում իրականացվող ինքնուրույն ընթերցանության դասերը:

Ուսումնասիրության առարկան կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողությունների զարգացումն է:

Ուսումնասիրության վարկածի համաձայն՝ կրտսեր դպրոցականների մեջ կծագեն ընթերցողական հետաքրքրություններ, եթե ինքնուրույն ընթերցանության դասագրքերում գետեղված նյութերի շուրջ տարվի վերլուծական-համադրական

համակարգված աշխատանք, կզարգանա նրանց ակտիվ բառապաշարը, կապակցված խոսք կառուցելու ունակությունը, կզարգանա լեզվամտածողությունը, վերլուծական և քննադատական մտածողությունը:

Ուսումնասիրության ընթացքում մեր առջև դրել ենք հետևյալ **խնդիրները**.

1. Զեսպորել փոքրածավալ տարաբնույթ ստեղծագործություններ ընթերցելու, դրանք հիմնական միտքը՝ գաղափարը, հասկանալու, ենթատեքստը կռահելու, հերոսների գործողությունների տրամաբանությունն ըմբռնելու, դրանց շուրջ պարզ դատողություններ անելու կարողություններ:

2. Մաքրել, հղկել և հարստացնել երեխաների բառապաշարը, զարգացնել կապակցված խոսք կառուցելու ունակությունը:

3. Զեսպորել հաղորդակցական կարողություններ, բարեկիրթ խոսքի մշակույթ:

Ուսումնասիրության համար *զիտամեթոդական հիմք* են ծառայել հայրենական մեթոդիստների՝ Ա. Տեր-Գրիգորյանի, Զ. Գյուլամիրյանի հայց լեզվի մեթոդիկաները, մայրենիի դասագրքերը, մեթոդական ուղեցույցները:

Հետազոտության տարբեր փուլերում կիրառվել են ուսուցման տարբեր մեթոդներ, հնարներ, մոտեցումներ՝ կրտսեր դպրոցում դաս վարել, դասալսումներ, մայրենիի դասերի և դասագրքերի վերլուծություն, գրույց, դիտում, մտագրոհ, քառաբաժանում, խառնված հերթականություն մեթոդական հնարք, խմբային աշխատանք:

Մեր աշխատանքի հետազոտական փուլը անցկացրել ենք Արարատի մարզի Դեղձուտի միջնակարգ դպրոցում:

Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլխից, եզրակացությունից, գրականության ցանկից:

ԳԼՈՒԽ I

Ըսթերցանությունը երեխային հնարավորություն է ընձեռում հարստացնել ճանաչողական գործունեության սեփական փորձը, զարգացնել տրամարանական, հաղորդակցական, համագործակցային, ինքնուրույն գործունեության և ստեղծագործական ունակությունները: Իսկ հասկանալով ընթերցանությունն ակտիվացնում է մտածական գործընթացները և կարևոր նախապայման դառնում երեխաների արդյունավետ ուսուցման և ուսումնառության համար:

«*Դպրոցում պետք է արթնացնել, իսկ հետո նաև ձեավորել ընթերցանության նկատմամբ երեխաների հետաքրքրությունն ու սերը, զարգացնել գեղեցիկի, գրական խոսքի խորության ընկալման կարողությունը և դրա բարոյական ներգործության ուժը»¹:*

Ըսթերցանության հիմնախնդիրը միշտ էլ արդիական է եղել: Այն հուզել և հուզում է բազմաթիվ մասնագետների (ոչ միայն հայ, այլև արտասահմանյան): *Մանկավարժական գրականության մեջ նշվում է.* «*Կարդալ չսիրող, գրքի, հերիաթի, պատմվածքի ունկնդրման և ընթերցման նկատմամբ ի սկզբանե անտարբեր երեխաներ չեն լինում: Պարզապես անհրաժեշտ է մանկական ընթերցանության մանկավարժորեն ձիշտ և նպատակային կազմակերպում»²:*

Անհնար է ծանոթանալ որևէ զիտության հիմունքների, առավել ևս դառնալ ժամանակակից կուլտուրայի պահանջների բարձրության վրա կանգնած մարդ, եթե կարդալ չզիտես: Շատ վաղ անցյալում ուսուցման միակ առարկան կարդալու ուսուցումն էր: Հետազայում, երբ զարգացան առանձին զիտությունները, երբ ստեղծվեց ուսուցման դպրոցական համակարգն իր բազմազան առարկաներով, կարդալը դարձավ այլ զիտություններին տիրապետելու, կուլտուրայի և տեխնիկայի բոլոր նվաճումները յուրացնելու ամենահիմնական միջոցը: Կարդալու ուսուցման որակից է կախված մյուս

առարկաների ուսուցման հաջողությունը, իսկ կարդալու հմտության հիմնական որակը որոշվում է կարդալու ուսուցմամբ տարրական դասարաններում:

<<Տարրական դասարանների մայրենի լեզվի ընթերցարանները ոչ միայն կարդալու ուսուցման, այլև երեխաների լեզվի գարզացման, աշխար-հաճանաչողական գիտելիքների հաղորդման ու դաստիարակության նպատակ են հետապնդում: Դրանք ընդգրկում են և՝ գաղափարական, և՝ գեղագիտական, և՝ բարոյական դաստիարակության հարցերը՝ առանց որոնց անհնարին է պատկերացնել կրթության և դաստիարակության համատեղ իրականացումը տարրական դասարաններում>>:

Ուսուցման գործընթացը պետք է կառուցվի աշակերտակենտրոն սկզբունքով՝ առաջնորդվելով գիտելիքի ձեռքբերում, դրա իմաստավորում և կիրառում, կիրառման ընթացքի վերլուծություն, եզրահանգումների կատարում, նոր գիտելիքի ձեռքբերում շղթայով:

Այսինքն՝ աշակերտը պետք է հանդես գա ոչ թե իբրև գիտելիքների ձեռք-բերման գործընթացի պասիվ մասնակից, այլ ակտիվ գործընկեր, գիտելիքների ձեռք բերող, ինքնուրույն այդ ուղին անցնելու պատրաստ անձնավորություն:

Ուսուցումը պետք է իրականացվի իբրև ակտիվ, երկկողմանի մտավոր գործողություններով հազեցած մի գործընթաց, որի ժամանակ ոչ թե ուսուցիչը գիտելիքներ է հաղորդում, այլ աշակերտը ուսուցչի մանկավարժական վարպետության շնորհիվ ինքն է ձեռք բերում այդ գիտելիքները, ունակություններն ու հմտությունները: Այսինքն՝ ուսումնական գործունեության համար պատասխանատու են և՝ ուսուցիչը, և՝ աշակերտը:

<<Տարրական դասարաններում մայրենի լեզվի դասերը կազմակերպվում են բացատրական ընթեցանության մեթոդով, որը դիդակտիկական բազմանույթ ձևերի ու միջոցների, մանկավարժահոգեբանական տեսանկյուններով հիմնավորված մեթոդների համակարգ է>>³:

Որպեսզի բացատրական ընթերցանության մեթոդով կազմակերպվող դասն անարդյունավետ և ձանձրալի չլինի, կարևոր է իմանալ նրա բաղադրամասերից յուրաքանչյուրի առանձնահատկությունները:

Ա. Զրույցի տեսակներն ու կազմակերպման մեթոդիկան: Զրույցը բանավոր երկխոսության ձև է:

Ըստ նպատակների կարելի է տարբերել զրույցի հետևյալ տեսակները.

տեղեկատվական զրույց, ներգործող զրույց, համոզող զրույց, իրադրությունային զրույց: Մեթոդիկայում կարևորվում են ոչ միայն զրույցները, խորհրդատվությունները, այլև իրադրությունային խաղերը, ուղեղային զրոհները, որոնք գործնականորեն նպաստում են ինքնուրույն խոսք կառուցելու կարողության մշակմանը և լիարժեք կապակցված խոսքի կառուցման գործընթացի համար յուրատեսակ նախապատրաստություն են դառնում:

<<Զրույցի կարևորությունն ուսուցման գործընթացում ընդգծել է Խ. Աբովյանը: Նա նշում էր զրույցի երկու կարևոր գործառույթների մասին, որոնցից առաջինն ունկնդրին նախապատրաստում է ստեղծագործության գաղափարի ընկալմանը՝ << բանալ զմիստ աշակերտներին >> և երկրորդ՝ երեխայի կենսա-փորձով ձեռք բերված գիտելիքների իմաստավորմանը նպատակառության զրույց, որն աշակերտներին տալիս է խոսքի նմուշ, ձևավորում է զգացածը, տեսածը, ապրածը վերարտադրելու, դրանց շուրջ դատողություններ անելու կարողություններ>>⁴:

Բ. Բնագրի ընթերցում: Կարդալու տարրական կարողությունների ձևավորումը: Կարդալու ուսուցումը տարրական դասարաններում մայրենի լեզվի դասի հիմնական նպատակն է: Նրանք կարողաննում են կարդալ փոքրիկ բնագրեր, պատասխանել բնագրի վերաբերյալ ուսուցչի տված հարցերին և դրանց օգնությամբ վերարտադրում են բնագրի բովանդակությունը: Կարդալու կարողությունների մշակման արդյունավետությանը նախնական փուլում նպաստում է բարձրածայն ընթերցանությունը:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ մեկ տողն ընթերցելիս հմուտ ընթերցողի աչքերը կանգ են առնում 3-6 անգամ, որոնց ժամանակ տեղի է ունենում կարդացածի գիտակցում և հասկացում:

<<Հոգեբաններն առանձնացնում են կարդալու հմտությունների ձևավորման 3 փուլ՝ վերլուծական, համարրական և ավտոմատացված>>⁵:

<<Ուսուցչի գլխավոր հոգատարությունը ոչ թե կարդալու արագությունը, այլ ճշտությունը պետք է լինի, իսկ արագությունը կզա ինքնըստինքյան՝ որպես արդյունք կարդալու բազմաթիվ ու բազմապիսի վարժությունների>>⁶:

Գ. Բառային աշխատանք: <<... բառն ամենուր է, ուր կա միտք, զգացմունք: Սակայն բառը պատահական միջոց չէ պատրաստի իմաստ արտահայտելու համար, ինչպես դատարկ բաժակը, որի մեջ կարելի է լցնել ցանկացած հեղուկ: Ամեն մի բառ մարդու աշխարհաճանաչման ու ինքնաճանաչման ձանապարհին մի աստիճանիկ է, մարդկային կյանքի ու մտածողության զարգացման յուրահատուկ վկայություն>>⁷:

Բառային աշխատանքի նպատակն է՝ անծանոթ բառերի ու դարձ-վածքների բացատրությունը, ծանոթ բառերի հոմանիշների ու հականիշների ընտրությունը, ծանոթ արմատներով նոր բառերի կազմումը, դրանց յուրացումն ու ակտիվացումը: <<Բառապաշտի հարստացման ուղղությամբ աշխատանք տանելիս անհրաժեշտ է հետամուտ լինել, որ երեխաները խոսքում գործածեն ածական-ներ, մակրայներ, կապեր ու ամենակարևորը՝ գործածեն ձիշտ, տեղին ու դիպուկ: Կարևոր է նաև խոսքի հարստացումը փոխաբերական իմաստ արտահայտող բառերով, արտահայտություններով, դարձվածքներով, իմաստուն ու թևավոր խոսքերով>>⁸:

<<Լավ կարդալը եղանակ ունի, նա մի տեակ գնացական երգ է: Յուրաքանչյուր շեշտը և կետը զանգակի պես հնչում են երեխայի ականջին, հոգեբուխ երգի նման թափանցում մարդկանց հոգու խորքերը, թթռացնում բոլոր նուրբ լարերը նրա մոտ>>⁹:

Դ. Ընթերցած նյութի բովանդակության վերարտադրում կամ պատմում: Պատմելու ուսուցումը բավականին բարդ գործընթաց է և մայրենի լեզվի դասի կարևոր փուլ: Երեխաներին պատմել հանձնարարելուց առաջ անհրաժեշտ է նրանց նախապատրաստել պատմելուն: Այս փուլի շրջանցումը կամ թերի կատարումը բերում է նրան, որ երեխաները բնագիրը սովորում են ոչ թե հաս-կանալով պատմել, այլ վերարտաադրում են անզիր: Իսկ դա ոչ միայն թույլ չի տալիս հասնել մայրենիի դասի գլխավոր նպատակներից մեկի՝ խոսք կառուցելու կարողության մշակմանը,

այլն երեխաները չեն հասկանում իրենց կարդացածի իմաստը, չեն ըմբռնում գլխավոր միտքը, ենթատեքստը, չեն կարողանում դասեր քաղել ընթերցած ստեղծագործությունից: Այսինքն՝ ընթերցանությունը դառնում է աննպատակ:

«Ընթերցված նյութը երեխան կարող է ինքնուրույն պատմել միայն այն ժամանակ, եթե նա հասկացել է կարդացածը, իսկ հասկանալով պատմելուն պիտի նախապատրաստել»¹⁰:

«Եթե դասանյութն անձնային բնույթ չի ստանում աշակերտի համար, ապա նա լավագույն դեպքում լսողի կամ դիտող տեսք է ընդունում: Հետազոտական ռեֆլեքսը սկսում է գործել միայն այն ժամանակ, եթե աշակերտի մեջ առաջանում է հետաքրքրություն, տարակուսանք, կասկած, զարմանք, ենթադրություն և այլն»¹¹:

Ե. Ամփոփում: Ամփոփումը հիմնականում իրականացվում է հարցերի միջոցով: Հետևաբար ամփոփիչ զրույցի համար ընտրված հարցերը պետք է ընդհանրացնող-համակարգող լինեն, որպեսզի երեխաներին մղեն պատաս-իսանելիս նաև որոշշակի հետևություններ, մտահանգումներ կատարելուն: Այս դասերը, որպես կանոն, կազմակերպվում են թեմատիկ խմբի կամ որևէ թեմայի ավարտից հետո՝ դրանցում գետեղված նյութերից սովորողների ձեռք բերած գիտելիքներն ու կարողություններն առավել խորությամբ ամփոփելու, համա-կարգելու նպատակով:

«Տարրական դասարանների մայրենի լեզվի ընթերցարանները սովորաբար կազմված են լինում երկու հիմքով՝ շարժական և անշարժ»¹²: Առաջին դեպքում նյութերը դասագրքում գետեղված են ազատ ընտրությամբ՝ ժողովածուի սկզբունքով, և դասավանդելիս ուսուցիչը կարող է դրանք ազատ կերպով տեղաշարժել, ետ ու առաջ զցել, անցնել իր նախընտրած հաջորդականությամբ՝ նկատի ունենալով երեխաների հետաքրքրությունը, նյութերի մեջ եղած բովանդակության կամ ժանրային նմանություններն ու տարբերությունները և այլն: Շարժական հիմքով կազմված ընթերցարանները սովորաբար մեթոդական մշակումներ չեն ունենում, իսկ եթե կան էլ, ապա դրանք նյութերի տեղա-բաշխման կամ մշակման հաջորդականության որոշման համար վճռվող նշանակություն չունեն:

Անշարժ հիմքով կազմված ընթերցարաններում նյութերը տրված են թեմատիկ խմբավորումներով և մոտավորապես այն հաջորդականությամբ, ինչ հաջորդականությամբ որ դրանք պետք է ուսումնասիրվեն դասավանդման ընթացքում: Նախ անհրաժեշտ հաջորդականություն ու աստիճանականություն է մտցվում թեմատիկ խմբերի միջև, որոշվում է, թե ինչ հաջորդականությամբ պետք է դրանք ուսումնասիրվեն, իսկ ապա անհրաժեշտ հաջորդականություն է ստեղծվում նաև թեմատիկ խմբի ներսում՝ նրա մեջ ընդգրկված նյութերի ուսումնասիրման համար որոշակի կարգ ու աստիճանականություն հաստատելու նպատակով:

Ընթերցարաններում գետեղված նյութերի այդ թեմատիկան առաջադրվում է ծրագրով և ըստ դասարանների աստիճանաբար բարդանում է՝ ընդգրկելով կյանքի նորանոր ոլորտներ, սակայն թեմատիկայի որոշման հիմնական սկզբունքը՝ երեխայի ձանաշողության հնարավորությունների ու ըմբռնման կարո-դությունների հաշվառումը, մնում է անփոփոխ: Ընթերցարաններում սովորաբար 20-25 տոկոսի չափով ավելի շատ նյութեր են տրվում, քան ուսումնական տարվա ընթացքում կարելի է անցնել կամ դասարանային մշակման ենթարկել: Ուսուցիչը, տեղական պայմաններից ելնելով, առանձին նյութեր կարող է բաց թողնել կամ հանձնարարել լրացուցիչ ընթերցման համար, փոխել լրացուցիչ և հիմնական մշակման համար հանձնարարվող նյութերի տեղերը, որոշ նյութեր տեղաշարժել՝ հատկապես տոնական օրերի հետ կապված նյութերը և այլն: Սակայն այս մասնակի տեղաշարժերը չեն խախտում տրված նյութերի կայուն հաջորդականությունը, դրանց միջև եղած տրամաբանական և թեմատիկ կապերը:

<<Ընթերցարանի անշարժ հիմքը հնարավորություն է ընձեռում նյութերի մեթոդական և լեզվական մանրամասն մշակումներ տալու՝ տրամաբանական և լեզվական աշխատանքի համապատասխան հարցերով ու առաջադրանքներով, նյութի գեղագիտական, գաղափարական, բարոյական ու ճանաչողական կողմերը ճիշտ հասկանալու և դրանցից որոշակի հետևություններ անելու համար անհրաժեշտ աշխատանքի ցուցումներով>>¹³:

Տարրական դասարանների թեմատիկ խմբերի ներսում նյութերի մասնակի տեղաշարժերը միանգամայն հնարավոր ու թույլատրելի են:

**«Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերի դերը կարդալու կարողության
զարգացման գործում հարցաթերթիկի վերլուծություն**

Առաջին դասարանում աշակերտներն ուսումնասիրում են «Գրական ունկնդրում և խոսք»: Մայրենիի առարկայական չափորփշիչն ու ծրագրերը կարևորում են աշակերտների խոսքի զարգացումը, մասնավորապես հաղորդակցման կարողությունների ձևավորման խնդիրների տեղի և դերի որոշման հարցում: «Գրական ունկնդրում և խոսք» դասաժամի նպատակն է առաջին հերթին աշակերտների խոսքի և մտածողության զարգացմանը, լեզվի հաղորդակցական գործառույթի իրականացումը, կապակցված խոսքի ձևավորումը, բառապաշարի հարստացումը: Գրքում տեղ գտած հերիարքները, մանկական պատմվածքներն ու բանաստեղծությունները բովանդակալից կդարձնեն գրաճանաչության ողջ ընթացքը, ինչպես նաև կլրացնեն կարդալու և հաղորդակցվելու կարողությունների զարգացմանն ուղղված աշխատանքները: «Գրական ունկնդրում և խոսք» առարկան նպաստում է նաև աշակերտների կարդալու կարողության զարգացմանը:

(Երկրորդ, երրորդ և չորրորդ դասարաններում, շաբաթական մեկ անգամ անցկացվում է «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամը: «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասազրերում զետեղված նյութերը հնարավորություն են տալիս ճանաչելու աշխարհը, բավարարելու հետաքրքրությունները և ավելի ընդարձակելու դրանց շրջանակները, ձեռք բերել ինքնարտահայտման նոր հնարավորություններ: Եվ այս ամենը փոխկապակցված է, որի արդյունքում աշակերտը ձեռք է բերում ճիշտ խոսքի կառուցման հմտությունները, որն էլ խթանում է կարդալու կարողության զարգացմանը:

«Բանավոր խոսքի զարգացումը ինքնուրույն ընթերցանության դասաժամերին» թեմայով մագիստրոսական ատենախոսության հետազոտությունն անցկացնելու համար

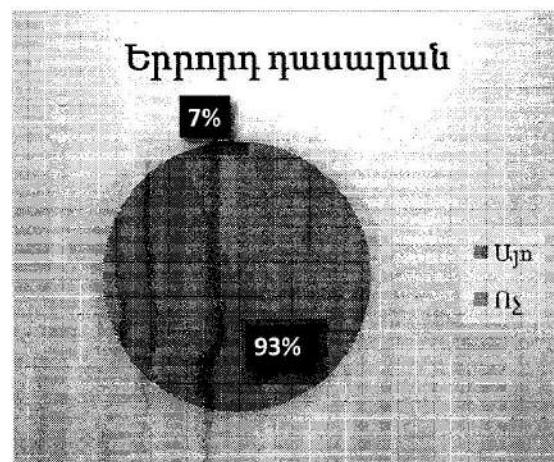
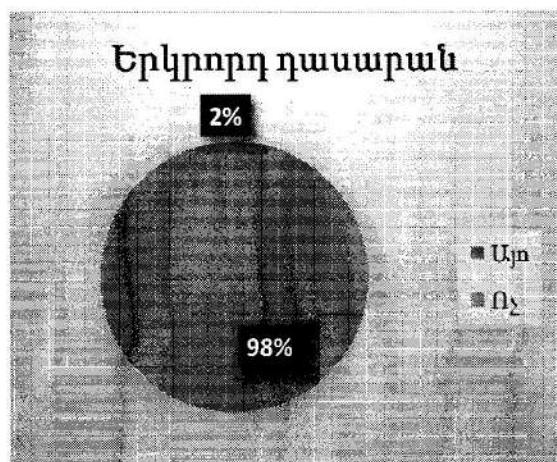
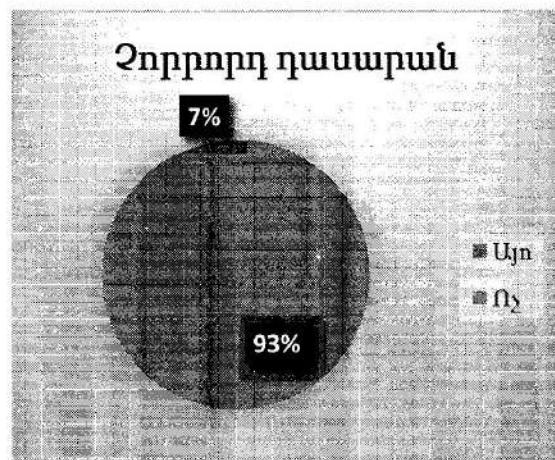
կազմել ենք դասվարներին հասցեազրված հարցաթերթիկ և տարրական դասարանների աշակերտների հետ անցկացրել հարցազրույց: Կիրառել ենք զրույցի, հարցաթերթիկի մեթոդները: Հետազոտության նպատակն էր պարզել՝ Ինչպիսի՞ ստեղծագործություններ են սիրում կարդալ կրտսեր դպրոցականները:

- Որքանո՞վ են խթանում «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերը կարդալու կարողության զարգացմանը
- Տարրական դասարանի աշակերտների տեղեկացվածությունը գրական ստեղծագործություններին:

Մեր կողմից իրականացվել է հարցում Արարատի մարզի Դեղձուտի միջնակարգ դպրոցում, որին մասնակցել են 2-4 դասարանների աշակերտները: Ընդհանուր թվով 36 աշակերտ:

Աշակերտների հետ կապված հետազոտությունը անցկացրել ենք 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ դասարաններում զրույցի մեթոդով, որի ընթացքում հնչեցրել ենք հետևյալ բովանդակությամբ հարցեր.

1. Ձեզ դու՞ք են զալիս «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերը.

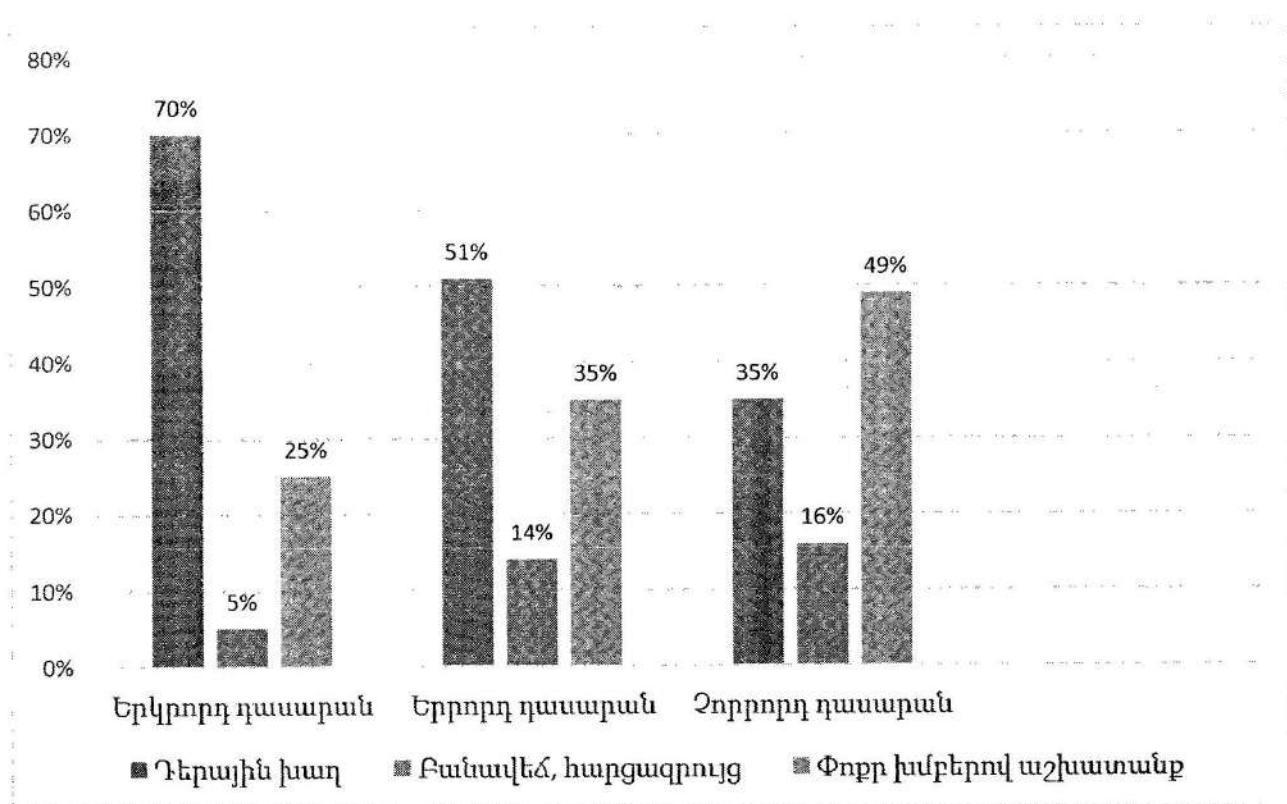

Երկրորդ դասարանցիների շրջանակներում այս հարցի շուրջ արված հարցման արդյունքները ցույց տվեցին, որ աշակերտներին դուր են գալիս «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերը, քանի որ ընկերների հետ կարող են կազմակերպել հետաքրքիր, ուրախ խաղեր և մրցույթներ: «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասագիրքը շատ է դուր եկել երկրորդ դասարանի աշակերտներին իր բովանդակությամբ՝ հերիաթներով, առած-ասացվածներով, հանելուկներով և առակներով:

Ինչպես վկայում են հարցման տվյալները՝ «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերը դուր են գալիս երրորդ դասարանցիների մեծամասնությանը: Հարցմանը մասնակցած աշակերտները նշեցին, որ թեմաները շատ հետաքրքիր են ընտրված և իրենց դուր են գալիս: Յուրաքանչյուր թեմատիկ խումբ ունի իր առաջադրանքները և ավարտվում է ամփոփիչ հարցերով: «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամին կատարում են խմբային և անհատական աշխատանքներ և նկարում են:

Չորրորդ դասարանի աշակերտների պատկերը գրեթե նույնն է: «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերը դուր են գալիս գրեթե բոլոր աշակերտներին: Աշակերտները տպավորված խոսում են, որ ընթերցանության գրքի շնորհիվ ծանոթացան ազգային և համամարդկային մշակույթի ժառանգությանը, երաժշտությանը, կերպարվեստի, քանդակագործության, կինոյի, թատրոնի, խոսքարվեստի վարպետներին:

2. «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամի ընթացքում կիրառվող մեթոդի ո՞ր ձևն է քեզ դուր գալիս.

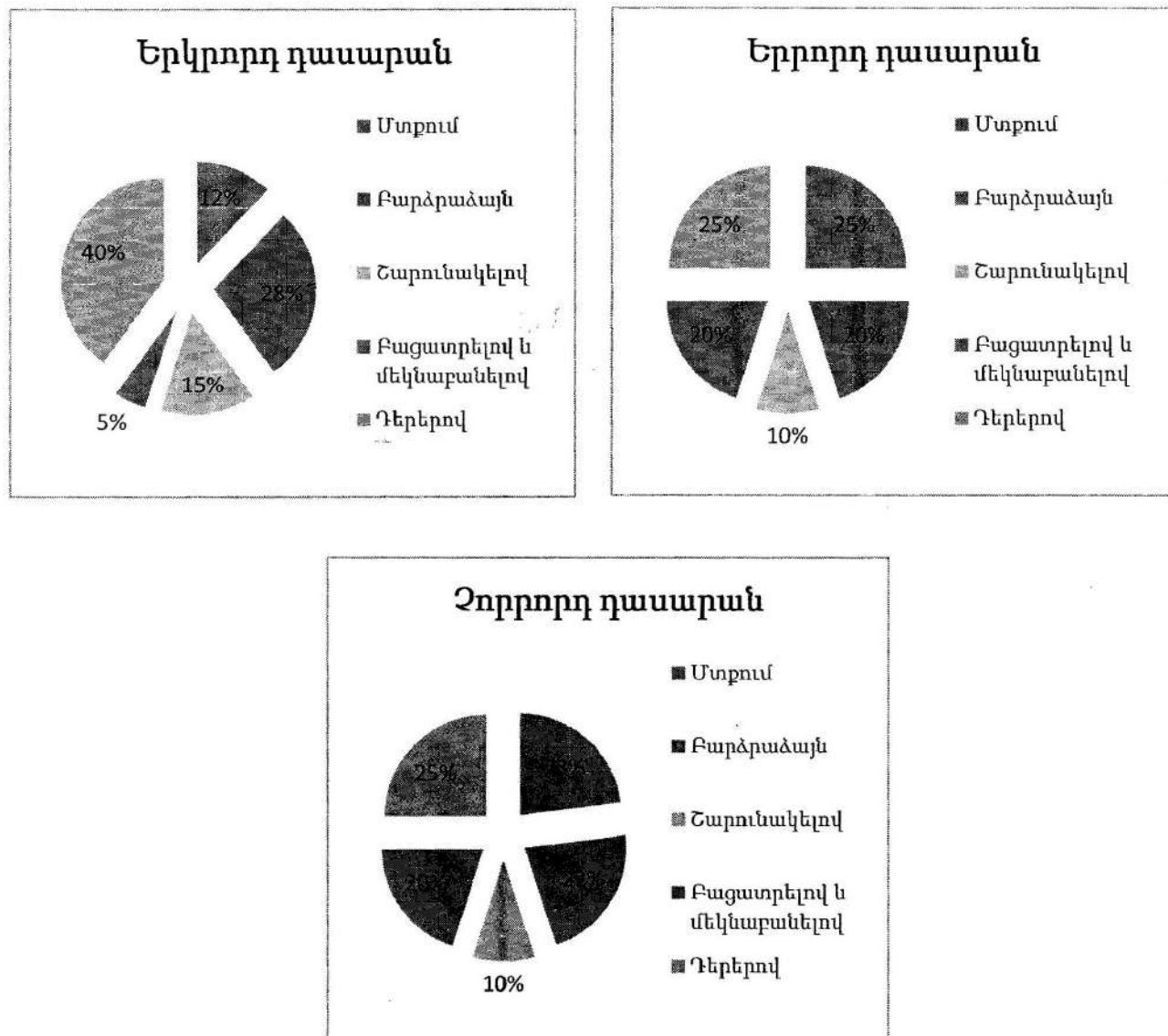

Հարցմանը մասնակցած աշակերտների 70%-ը պատասխանել է «դերային խաղ», 5%-ը պատասխանել է «Բանավեճ, հարցագրույց», 25%-ը «Փոքր խմբերով աշխատանք»: Հարցմանը մասնակցած աշակերտների մեծամասնությունը ընտրել է «դերային խաղ» տարբերակը: Դերային խաղերի իրականացման ժամանակ աշակերտներին առաջարկվում է տարբեր ստեղծագործություններից կամ այլ իրադրություններից ընտրել զանազան դերեր, խաղալ կարծ խոսքային դրվագներ:

Չորրորդ դասարանի աշակերտների շրջանակում փոխվում է պատկերը: Մեծ թվով աշակերտներին դուր են գալիս փոքր խմբերով աշխատանքը, քանի որ առաջադրանքը հանձնարարվում է ոչ միայն ամբողջ դասարանին, այլև նախպես ձևավորված փոքրի խմբերի: Ինչպես աշակերտներն եին փաստում, այս մեթոդը խթանում է կարդալու կարողության զարգացմանը, ստեղծագործական մտքին:

Մեր պատկերացմամբ՝ պետք է դասի ընթացքում դասի կազմակերպի բանավեճեր, հարցագրույցներ, տարաբնույթ երկխոսություններ, զարգացնել երեխայի մոտ վերաբերելու կարողությունը, սեփական մտքերը արտահայտելու արտահայտելու, դասողություններ անելու ունակությունը:

3. «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերին ժամանակ կիրառվող կարդալու ո՞ր տեսակն եք նախընտրում.

Հետազոտությանը մասնակցած աշակերտների 40%-ը պատսխանել են՝ «Դերերով կարդալու» տարբերակն են նախընտրում: Երկրորդ դասարանի աշակերտների կողմից կարևորվում է դերերով կարդալով, այն տալիս է դասին աշխուժություն և հետաքրքրություն, և իրենց դուր է գալիս տարբեր մարմնավորել կերպարներ:

Երրորդ և չորրորդ դասարաններում գրեթե պատկերը նույնն է: Հարցվածների մի մասն ասացին, որ բարձրածայն կարդալու ընթացքում խոսքը ավելի է ամրապնդվում իրենց մոտ և ավելի դյուրին է հասկանլը, ըմբռնելը նյութի բովանդակությունը: Աշակերտների մի մասն էլ ընտրել է բացատրելով կամ մեկնաբանելով կարդալու տեսակը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ինքնուրույն ընթերցանության դասն իր կարևոր տեղն ունի ոչ միայն դասարանային, այլև ընդհանուր առմամբ, ողջ ուսումնադասատիարակչական աշխատանքների ընթացքում: Ինչպես մայրենիի, այնպես էլ ինքնուրույն ընթերցանության դասերին գեղարվեստական լավագույն ստեղծագործությունների միջոցով աշակերտների մեջ սեր է արթնանում մեր ժողովրդի ու հայրենիքի հանդեպ, նրանք հաղորդակից են դառնում հայոց լեզվի ճոխությանը, գեղեցկությանն ու ձկունությանը: Սա առավել ազատ գործնթաց է, որը մեծ հնարավորություն է տալիս ուսուցչին՝ լրացնելու և խորացնելու աշակերտների գիտելիքները, որի արդյունքում երեխաները մղվում են դեպի գիրքն ու ընթերցանությունը, դեպի ինքնուրույն, որոնողական գործունեությունը, փորձում են հաղթահարել կարդալու դժվարությունները:

Մայրենիի դասընթացում իրենց ուրույն տեղն են զրավում ինքնուրույն ընթերցանության դասաժամերը: Մի կողմից այդ դասաժամերի ընթացքում զարգանում են ընթերցողական հետաքրքրությունները, երեխաների աշխարհայացքը, նրանց գեղագիտական ճաշակը, երևակայությունը և ստեղծագործական միտքը, մյուս կողմից՝ իրագործվում են ծրագրային, չափորոշչային պահանջները, ձևավորվում են ակտիվ ընթերցողին անհրաժեշտ կարողություններ և հմտություններ: 4-րդ դասարանում աշակերտները ծանոթանում են արվեստի տեսակներին, հիշատակման արժանի նշանավոր մարդկանց և նրանց ստեղծած մնայուն արժեքներին, որոնք խորհելու, վերլուծելու, նորը ստեղծելու առիթ են տալիս:

Ինքնուրույն ընթերցանության դասաժամերն շատ կարևոր են: Ինքնուրույն ընթերցանության դասաժամերն ավելի շատ պայմաններ են ստեղծում բավականին մեծ ծավալով ստեղծագործական բնույթի աշխատանքներ կատարելու համար. ընթերցածի բովանդակության նկարագարդում, ապլիկացիա, ծեփակերտում, ստեղծագործության ներկայացում երաժշտական ձևավորմամբ, նկարաշարի ստեղծում և այլն:

Վերլուծելով 2-ից մինչև 4-րդ դասարանների պատասխանները՝ եկանք այն եզրահանգմանը, որ «Ինքնուրույն ընթերցանության» դասաժամերին երեխաներին ավելի դուր են զալիս հերիաթները և առակները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Գալստյան Ա., Խարազյան Ռ., Ավագյան Լ., Բալայյան Ա., Ինքնուրույն ընթերցանություն 2, Երևան 2010:
2. Գալստյան Ա., Խարազյան Ռ., Ավագյան Լ., Բալայյան Ա.« Ինքնուրույն ընթերցանություն 4, Երևան 2010:
3. Գյուլամիրյան Զ., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Երևան 2010:
4. Գյուլամիրյան Զ., հոդված« Նախաշավիդ, 2010:
5. Թորոսյան Կ., Չիբուխչյան Կ., Ընթերցանության դասաժամերի դերը ինքնուրույն գործունեության կազմակերպման և մտածողության զարգացման գործում, Նախաշավիդ, Երևան, 2010:
6. Խարազյան Ռ., Ինչպես օգտագործել <<Ինքնուրույն ընթերցանության նյութեր>> ժողովածուն, Նախաշավիդ, 2010:
7. Խաչատրյան Ա., Արտահայտիչ ընթերցանության և բանավոր խոսքի ուսուցումը, Նախաշավիդ, 2013:
8. Հայրապետյան Գ., Արամյան Ա.«Արտահայտիչ ընթերցանության ուսուցումը, Նախաշավիդ, 2010:
9. Հովսեփյան Վ., Առաջադրանքների պահանջը կարդալու և հասկանալու կարողության ձևավորումը տարրական դպրոցում, Նախաշավիդ, 2012:
10. Ղարիբյան Ար. և ուրիշներ, «Հայոց լեզվի մեթոդիկա» Հայպետ հրատ., Երևան, 1955:
11. Շահրազյան Տ., «Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա», Երևան, 1958:
12. Տեր-Գրիգորյան Ա., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Երևան, 1980:
13. Տեր-Գրիգորյան Ա., Ընթերցանության մեթոդիկա, Երևան, 1983:
14. Տեր-Գրիգորյան Ա., Արտադասարանային ընթերցանություն, Երևան:
15. Ուշինսկի Կ.Դ., Մանկավարժության ընտիր երկեր, Երևան, Լուս, 1981:
16. Օհանյան Ն., Կարդալու կարողության զարգացումը կրտսեր դպրոցում, Նախաշավիդ, Երևան, 2005:
17. <http://tzuk.am>
18. <http://www.armspu.am>
19. Google.am, «Внеклассное чтение в начальной школе».